GLASUL MINORITĂȚILOR

Anul I. Luna Octomvrie Nr. 5

Un cuvânt către d-l profesor Iorga.

De **Dr. Iosif Willer.**

Numărul din urmă al revistei „Glasul Minorităților" a adus un articol foarte judicios din condeiul d-lui Dr. Iosif Horváth. Între altele a declarat, că este un luptător vechiu al politicei de înțelegere, punând pe hârtie și declarația, că marea majoritate a ungurilor din România dorește a urma îndemnul rațiunei; contează cu situația dată, care nu admite că îndemnați fiind de durerea lor — explicabilă — să deie cu capul de părete; că ungurii din România stau departe de orice politică aventurieră iredentistă și se poate numai regreta, că cei mai de seamă români, în frunte cu savantul profesor Iorga nu pot, sau nu vor să aibă încredere în trezia, cumpănirea și loialitatea minorității maghiare.

D-l Nicolae Iorga în „Neamul Românesc" răspunde la acest articol. Apreciind măgulitor — ceeace, de ce să nu o spunem, ne cade bine — revista noastră, accentuează, că d-lui n'a îndreptat asupra ungurilor nici odată pretenții zadarnice și neomenoase, „ca Ungurii să nu știe ce sunt și să uite ce au fost", ci cere numai a se manifesta, că Ungurii, ajunși prin alipirea Ardealului cetățeni români, sunt dispuși a conlucra în pace cu celelalte națiuni, în interesul patriei comune. Durere — zice ilustrul scriitor — această manifestare, recunoașterea loială a necesității istorice, încă tot întârzie. Întârzie în primul rând față de d-l regent Horthy, care într'o cuvântare — a cărei însemnare stenografică nu stă la dispoziție — s'a suit călare pe Ducipalul lui Arpad și amenință România cu reapariția honvezilor.

Răspunsul acesta, redactat cu multă bunăvoinţă, e documentul trist al faptului, că fruntaşii politicei române din Vechiul Regat — chiar dacă ar avea intenţiunile cinstite de-a face o critică imparţială — nu-şi pot alcătui o icoană fidelă despre noi, fiindcă nu ne înţeleg limba, cu noi nu stau în nici un fel de contact, nici nu caută aşa ceva şi astfel la judecarea chestiei minorităţii maghiare se bazează numai pe datele nedemne de crezământ ale informatorilor tendenţioşi.

Manifestaţia pretinsă de d-l profesor Iorga ar trebui să se arete sau în declaraţiuni hotărîte, sau în fapte.

Observăm cu regret, că atenţia d-lui Nicolae Iorga s'a atras de informatorii săi numai la câteva „poticniri" sporadice. Desigur se bazează numai pe organele româneşti, cari — ca o vrednică replică — în ton nenorocit provoacă numai neînţelegere, dezarmând părerea individuală a unuia sau altuia dintre confraţii noştri. Dar nu a luat cunoştinţă de munca universală şi conştientă a presei maghiare, care a produs de sine în repetite rânduri manifestaţia dorită. Aşa credem, fruntaşii vieţei publice române nu aşteaptă înviere servilă; iar până la graniţa, unde stă stâlpul ambiţiei rezervate: de mult a mers presa maghiară.

Natural, în primul rând ne referim la revistele, cari servesc excluziv interesele politicei minoritare, la „Magyar Kisebbség" şi la „Glasul Minorităţilor". Chiar dacă se descriu în aceste reviste absurdităţile vieţei publice ce se observă în contra ungurilor: critica lor e condusă chiar de convingerea sinceră, că absurdităţile acele nemotivate sunt în dauna „colaborării paşnice", atât de mult dorite şi accentuate.

Dar ne-am putea referi cu aceeaş seriozitate şi la activitatea de acest gen a presei cotidiane. Fiindcă în primul rând e vorbă de cauza noastră proprie, să ne fie permis, să recomandăm atenţiei d-lui profesor Iorga declaraţia de mai jos a scriitorului acestor rânduri, care a apărut în cadrele articolului prim din Nr. d. 23 crt. al ziarului „Erdélyi Hirlap":

„Trebue să fim în clar cu aceea, că soartea noastră numai atunci se va întoarce spre bine, dacă între Ungaria şi România se va desvolta un raport sincer prietinesc. Până când politica română numai cu neîncredere şi cu o nervozitate îngrijitoare priveşte spre Budapesta, minoritatea maghiară din România va suferi urmările acestei nervozităţi. Adversarii poli-

tici ai d-lui Stefan Bethlen uşor şi în bună voie pot secera laurii ieftini ai succeselor oratorice prin vorbele lor uşuratice şi de multe ori copilăroase, fiindcă nota succesului lor ieftin şi fără valoare o lasă să se solvească de minorităţile statelor succesoare, în primul rând de minorităţile maghiare din România".

Oare poate să dorească d-l Iorga o protestare mai clară şi mai categorică în contra diletantismului politic de peste hotare, care cauzează atât bucluc; oare nu se poate simţi din aceste rânduri conştiinţa, că noi excluziv între hotarele patriei noastre noue ne putem aştepta fericirea?

Iar ceeace priveşte faptele noastre: cu suflet liniştit putem afirma, că chiar reglementările protestate sunt cauza că nu ne putem lua partea cuvenită din colaborarea la consolidare în măsura, în care am vroi-o cinstit. Naţionalizarea rău înţeleasă, teascul de impozite, care lucrează în două feluri dincoace şi dincolo de munţi, reforma agrară, care apasă cu greutate catastrofală pe ţăranii maghiari, politica nedreaptă a impozitelor, aceste toate cauzează o indispoziţie în rândurile minorităţii maghiare, pe lângă care se constrânge tot mai mult a întra în pasivitatea dăunătoare binelui obştesc.

Cu puţină cugetare oricine va putea găsi, că mizeriile interne de o sută de ori mai cu efect răspândesc pericolul iredentismului, ca orice agitaţie externă.

Simţim foarte bine, că prin un singur schimb de idei am putea să lămurim situaţia şi starea sufletească a noastră cu mult mai bine, decât prin cuvintele scrise, dar imposibilitatea situaţiei de azi începe chiar acolo, că la Bucureşti oamenii nu sunt curioşi de punctul de vedere genuin unguresc, ci de încovoierile conduse de interese egoiste ale d-lor Kiss Géza şi Szőcs Géza. Dacă d-l profesor Iorga ar fi dispus să facă o excepţiune în privinţa aceasta, ar putea să cunoască nu numai plângerile amare ale minorităţilor maghiare, dar şi intenţiunile sale paşnice, drepte şi cinstite.

Cunoaşterea aceasta e singura cale, care ar putea să ducă la înţelegerea noastră.

Astra şi EMKE

De **Dr. Elemér Jakabffy.**

Două instituţiuni culturale importante ale părţilor ardelene au ajuns la conducere nouă în vara aceasta. La 15 Iulie EMKE[1] la 28 August Astra[2] 'şi-a ales preşedinte nou.

Dispoziţia acestor două adunări generale a diferit însă mult una de alta. Adunarea „Astrei" s'a ţinut cu mare însufleţire, ca semnul increderei în viitor, ceeace s'a mai majorat şi prin acea, că românii din Ardeal erau „ei între ei"; în schimb adunarea EMKE-ului s'a petrecut în semnul consternaţiei şi al deprimării, în urma loviturii trecutului apropiat şi pentru prezentul deşert.

Acest trecut apropiat merită a se compara cu trecutul Astrei, din timpurile dinaintea imperiului român.

* * *

Ideea întemeierii „Asociaţiunei literare şi culturale române" a fost a lui Ioan Puşcariu, care — este caracteristic pentru trecut — a ajuns judecător maghiar la curtea de apel. In anii 1850—60 în interesul acestei cauze au apărut mai mulţi articoli ai lui în *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, în urma cărora Alex. Sterca Şuluţiu, metropolitul gr. cath. la Blaj, Andrei Şaguna, episcopul gr. ort. la Sibiiu, Ioan Alexi episcop gr. cath. la Gherla şi dintre fruntaşii intelectuali români cam vr'o 170 de inşi, la

[1] EMKE este acrosticonul făcut din titlul „Erdélyi Magyar Közmüvelődési Egyesület" (Asociaţiunea culturală maghiară ardeleană), care îşi are originea în împrejurarea, că asociaţiunea iniţiată la 27 Decembrie 1884, şi inaugurată la 12 Aprilie 1885, având titlu lung, secretariatul din cauza multei corespondenţe l'a prescurtat întâi în Emke, mai târziu în EMKE. Prescurtarea aceasta numai decât a început a se ceti într'un cuvânt. Acest cuvânt primaoară s'a pronunţat în public de secretarul general al asociaţiunei, de dl Iosif Sándor, la 29 August 1887 la Előpatak. Comitetul de administraţie în şedinţa sa ţinută la 12 Octombrie 1881 a aprobat oficial acest cuvânt pentru numirea asociaţiunei. (Vezi Szájról-szájra dela Béla Tóth.)

[2] Deoarece asociaţiunea la inceput a funcţionat numai în părţile ardelene, s'a numit „Asociaţiunea Transilvană". Din aceste două cuvinte şi anume din litere începătoare: „As" şi „Tra" s'a făcut numirea „Astra".

10. Mai 1860 au solicitat la guvern permisiunea de a putea ține o consfătuire în scopul întemeiării Asociațiunei literare și culturale române. Au avut încredere în aceea, că guvernul austriac nu va pune piedeci în contra acesteia, mai ales, dacă convocarea se face de persoane plăcute cercurilor vieneze, cum era Andrei Șaguna. Dar s'au înșelat! Prințul Lichtenstein, guvernatorul Ardealului a respins cererea și în adresa sa către Saguna a scris între altele, următoarele: „Nu pot să admit întemeierea unei asociațiuni, care are scopuri pur naționale, și la aceasta cu atât mai puțin pot consimți, cu cât asociațiunea plănuită urmărește exclusiv scopuri naționale, prin ce românii pe față se vor separa de celelalte naționalități conlocuitoare."

Numai după editarea diplomei din Octombrie s'a schimbat punctul de vedere al guvernului austriac, așa că la cererea repetată s'a permis ținerea consfătuirii, când s'au constituit statutele și după aprobarea lor la 4 Noembrie 1861 s'a ținut pe lângă mare însuflețire adunarea constituitivă și s'a procedat la alegeri.

Statutele au stabilit ca scop al asociațiunei desvoltarea literaturei române, estinderea culturei între poporul român, elaborarea și editarea opurilor, precum și impărțirea de premii, burse etc.

Deși la adunarea constituitivă s'a manifestat deja o voință de a aduce sacrificii, deocamdată totuși numai atât s'a făcut din partea Astrei, că a acordat stipendii de câte 60 floreni pe seama alor 10 studenți și dintr'o camera a seminarului gr. ort. din Sibiiu, localul asociațiunei, a pregătit întemeierea secțiilor speciale și unui organ de presă.

Numai după restabilirea vieții constituționale maghiare atmosfera politică mai liberă a asigurat asociațiunei progresul serios și roditoare pentru cultura română.

In 1869 s'a inființat organul de presă al asociațiunei: *Transilvania*, în care afară de chestiile oficiale ale asociațiunei, afară de publicațiunile și rapoartele anuale s'au publicat și lucrări literare române. Gazeta aceasta apărea tot la 2 luni și membri asociațiunei o primeau gratuit.

In anul 1878 s'au inființat secțiile speciale: cea literară, istorică, științifică, școlară și economică. In 1883 societatea femeilor române din Sibiiu a fost ajutată de asociațiune ca să inființeze o școală de fete primară cu patru clase. Adunarea generală ținută în luna August 1883 a contopit fondul de 20.000

floreni al academiei de drept române, care era să se înființeze în Ungaria — în averea asociațiunei și a hotărît că va zidi o școală civilă de fete și un internat de fete.

Edificiul acesta în vara anului 1886 a fost gata, în el s'a așezat și școala primară de fete, susținută de societatea femeilor române. Edificiul aceasta cu două etajuri a devenit un factor important al culturei române. Regulamentul școalei medii de fete și al internatului ministrul instrucțiunei ungar l'a aprobat la 23 Septembrie 1886 fără orice piedică. Conform acestui regulament puterea disciplinară asupra corpului profesorai în instanța primă o avea directorul, iar în instanța a doua și ultima o avea comitetul central al „Acociațiunei literare și culturale române."

Conform planului școlar aprobat de ministrul instrucțiunei sub No. 66078/903, limba de predare a școalei era cea română, limba maghiară s'a învățat în clasa I. săptămânal în 4, iar în celelalte clase: II—IV. săptămânal numai în 3 oare.

Dela anul școlar 1894/5 în legătură cu școala de fete medie s'a deschis un curs complementar pe seama acelora, cari au terminat școala medie, sau au trecut de 15 ani, dar în continuarea studiilor civile au fost impiedecate. Scopul asestui curs a fost mai mult instrucția în științile practice, decât teoretice. In internatul Asociațiunei s'a plasat și școala de menaj, susținută de reuniunea femeilor române, și care in 1907 s'a intregit cu un curs de bucătărie.

In anul 1895 comitetul central al Asociațiunei a incredințat pe secretarul general al asociațiunei, Dr. Cornel Diaconovici, cu editarea Enciclopediei Române. Dr. Diaconovici intre colaboratorii lui salarizați în număr de 172, avea 90, cari erau cetățeni români. Opera în 8 ani a fost gata, pe 1276 pagini, cu 37622 articoli.

In anul 1896 Asociațiunea a decis, că luând în considerare interesele istorice și culturale ale românilor să clădească în Sibiiu o „Casă Națională" și să inființeze in ea un muzeu istoric și etnografic. „Casa Națională" a costat 158.000 coroane și în 1905 a fost gata. Aci s'a așezat muzeul istoric, numismatic, arheologic și toate biurourile asociațiunei. O sală mare stă la dispoziție pentru adunări publice, prelegeri, concerte, reprezentații teatrale și conveniri sociale.

Secțiile speciale, mai ales dela inceputul secolului prezent au desvoltat o activitate vastă. Au organizat biblioteci populare

şi au pregătit ediţiunile populare pe seama acesteia. La indemnul lor a aranjat Academia Română în 1904 chestia ortografiei române. Dispune redactarea manografiilor fruntaşilor bărbaţi români etc. Secţia istoric a lucrat la dicţionarul teritoriilor din Ungaria, locuite de români. În 1906 a aranjat serbarea aniversării de 1800 ani a românilor, editând cu aceasta ocaziune o operă populară istorică. Secţia stiinţifică ţinea prelegeri populare cu schiopticon. A scos pe seama plugarilor români o carte de igienă şi gospodărie etc. Secţia şcolară a infiinţat biblioteci pe seama tinerimei, a adunat date statistice şcolare etc. Secţia economică s'a ocupat cu chestia şcolilor agronomice, cu adunarea datelor statistice economice şi cu stabilirea terminologiei financiare române etc. Cu un cuvânt, au lucrat serios şi neconturbaţi chiar şi în anii, când puterea de guvernare a fost în mâna guvernelor maghiare, poreclite de cele mai şoviniste.

Fondaţiunile s'au sporit mereu, sprijinul instituţiilor financiare era tot mai mare, conform unei statistici din 1907, la 31 Decembrie 1906 averea Asociaţiunei s'a urcat la 824.812 coroane, din care 559.800 coroane erau în imobile, iar 196.306 în acţiile instituţiilor financiare române.

Este caracteristic pentru fosta guvernarea maghiară, că până la 1897 „Astra" a funcţionat pe baza statutelor aprobate în 1861, încă de guvernarea austriacă. Atunci la dorinţa guvernului s'a scos din titlu cuvântul „Transilvană", ceeace nu s'a excepţionat nici din partea românilor, fiindcă activitatea Asociaţiunei s'a estins atunci deja pe întreg teritoriul maghiar. E caracteristic şi acea, că guvernul nu a ridicat obstacole, că „Enciclopedia Română" să se redacteze cu ajutorul a 90 cetăţeni străini (români) şi că Astra să ţie cea mai strânsă legătură cu Academia Română din Bucureşti, că impreuna cu societatea geografică bucureşteană să editeze dicţionarul geografic al teritoriului Ungariei locuit de români, că internatul de fete al şcoalei medii din Sibiiu să crească şi copile din România şi a respins numai cererea aceea, cumcă acestea să nu invete limba maghiară în cele 4, respective 3 oare pe săptămână.

După o atitudine de felul aceasta, găsim de sine înţeles, că „Astra" la adunarea ei generală din anul curent, a privit cu mulţumire trecutul Asociaţiunei.

* * *

Iată să vedem acum trecutul lui EMKE, decând s'a inaugurat aci imperiul nou:

Intre instituţiile lui EMKE şcoala de agricultură săcuiă „Contele Kun Kocsárd" din Geoagiu era una din cele mai importante. Şcoala aceasta a fost rechiziţionată încă de Consiliul Dirigent cu motivarea, că EMKE avea contract cu ministerul agriculturei maghiar, conform căruia şcoală de agricultură săcuiă cu limba de predare maghiară, până la 31. Decembrie 1930 o susţine statul pe lângă uzufructul moşiei. Consiliul Dirigent a concediat profesorii maghiari ai şcoalei, a dat drumul elevilor săcui şi a infiinţat aci pe lângă conducere română, pe seama elevilor români o şcoală de agricultură cu limba de propunere română. La 26—27 Iulie 1922 s'a făcut exproprierea pe moşia şcoalei (1700 jug.). Conform motivării sentinţei de I. instantă — deoarece legea agrară acordă anumite favoruri numai pe seama şcoalelor agronomice *practice*, iar şcoală de agricultură săcuiă din Geoagiu, *nu e practică, fiindcă e ungurească:* acest favor nu i-se poate acorda.

E adevărat totuşi, că la argumentele grave ale secretarului general al asociaţiunei, comisiunea judeţană a schimbat aceasta sentinţa şi a lăsat 370 jugăre pământ şi edificiile în proprietatea EMKE-ului, insă dreptul de uzufruct până la sfârşitul anului 1930 priveşte statul român, astfel nu poate servi scopuri culturale maghiare; mărimea părţii expropriate şi suma bagatelă, abjudecată pentru ea, insemnează pagubă enormă pentru asociaţiune.

Instituţia aceasta a fost fondată de marele filantrop, contele Kun Kocsárd. Locul lui de odihnă din Geoagiu a fost spart în luna Mai anului trecut de faptuitori necunoscuţi şi profanizat. Asociaţiunea in zadar a rugat direcţiunea şcoalei să aducă în ordine mormântul, cuvântul pietăţei a dat de urechi surde...

Mosia asociaţiunei din Călean, donată de văduva Carol Mohay este asemenea în pericol. Deşi aceasta a fost cumpărată din mână liberă de locuitorii comunei, ştiind că din venitul ei susţin şcoala şi biserica şi deşi comisia în instanţa II. a şi aprobat vânzarea-cumpărarea, este acum atacată de un preot dintr'un sat străin. După recepta obişnuită acuză EMKE cu irredentizm şi cere revizuire.

Cele 80 jugăre aflătoare în comuna Bănia-ungurească, cari au fost date de Martin Bányai pe seama unui orfelinat, afară de

2 jugăre asemenea s'au expropriat, iar părţile constructive ale edificiilor aflătoare pe ele, au fost furate de faptuitori necunoscuţi.

Edificiul şcolar cu 7 camere din Blaj, impreună cu intravilanul de 1 jugăr, la 5 Decembre 1919 s'a rechiziţionat pe seama unui spital policlinic. A devenit de fapt locuinţa unui medic, pentru care nu s'a plătit până în prezent nici un ban chirie.

Edificiul şcolar din Kisszeben s'a rechiziţionat de autorităţi sub pretextul, că în comună, nesocotind cei de religiunea mozaică, nu sunt elevi maghiari indeajuns şi astfel nu au nevoe nici de edificiul şcoalei. Afară de cea din Bistriţa, edificiile şcolare ale asociaţiunei, au ajuns toate pe mâna statului. E drept, că prefectul judeţului a confiscat şi edificiul şcoalei din Bistriţa, pe motivul, că EMKE la 22 Octombrie 1919 cu deciziunea No. 11393 a fost desfiinţat, dar ieşind mai târziu la iveală, că un astfel de număr nici nu există, edificiul şcoalei a rămas in posesia asociaţiunei.

La adunarea generală din luna Iulie dl. Iosif Sándor vicepresedinte şi secretar general prin raportul său astfel a făcut cunoscută starea deplorabilă a averei EMKE-ului. Puţină mângăere a oferit faptul, că mai există la Orăştie casa, în care s'a născut contele Kun Kocsárd, având o tablă comemorativă şi că mai sunt bărbaţi insufleţiţi, cum e dl. Lázár Ladislau de Csiktapolca, care a donat asociaţiunei pentru „fondul de ajutorare mamelor maghiare ardelene" acţii ale împrumutului de războiu în valoare nominală de 331.000 coroane, acţii ale împrumutului capitalei în valoare de 32.000 coroane şi 637.000 coroane în numerar. Ce sunt acestea pe lângă cele pierdute!

Şi că pe factorul aceasta cultural — abstragând de cele materiale, ce viitor plin de lupte îl asteaptă, se lămureşte prin câteva alte evenimente din trecutul apropiat.

După dispoziţia înfierbântată a marei transformări, abia a dat în vara 1920 asociaţiunea semn de viaţă, s'a pornit o campanie de presă în contra ei. *Viitorul,* oficiosul liberalilor a început-o aceasta deja in August 1920. Natural culpabilitatea enormă a EMKE-ului e: irredentizmul. I-au venit în ajutor „emigranţii maghiari". D. Oscar Jászi în coloanele ziarului *Bécsi Magyar Ujság* şi în cele ale *Bukaresti Hirlap* — decedat de curând fără glorie — a inceput atunci în contra „instituţiei de alimentare a grofilor şi altor pierdeoară declamatori, instituţie care dă banchete, aţâţă ura natională şi oferă sine-cure berichet". E numai

natural, că în scurt timp s'a asociat şi *Înfrăţirea* la această societate ilustră.

Autorităţiile au pus piedeci la aprobarea statutelor. De lângă scopul cultural au şters scopul economic. Nu au admis, că afară de Ardeal, va să zică în România întreagă să funcţioneze EMKE. Din punctul acesta de vedere nu formăm stat unitar. Comitete filiale nu se pot înfiinţa în provincie. In caz de desfiinţare sau disolvare averea asociaţiunei devine proprietatea oraşului deja românesc: Cluj.

Autorităţiile financiare fac de fel. In anul curent 60.000 Lei sunt prevăzute în budget ca venit din taxele de membri. Din aceasta suma sau incasat în semestrul întâiu 25.000 Lei; suma aceasta întreagă s'a prenotat drept impozit. Din venitul net al reprezentanţiilor teatrale, concertelor etc. 30 la sută se solveşte ca taxă şi de EMKE.

* * *

Schiţele aceste date din trecutul Astrei şi EMKE-ului ilustrează nu-numai dispoziţiile diferite ale adunărilor generale, ci se pot face din ele şi alte concluziuni.

Regimul austriac, reprezentat de Prinţul Lichtenstein a negat pe faţă progresul cultural al naţionalităţilor minoritare. Regimul maghiar a năcăjit naţionalităţiile prin fleacuri din dreptul public şi prin mici mizerii, dar' nu a impiedecat desvoltarea culturală prin necruţare materială. Regimul român chiar de mijloacele materiale le lipseşte şi între aceea anunţă mai ales în străinătate, că este prietenul sincer al progresului ori cărei culturi.

Intre asemenea imprejurări două căi stau deschise înaintea conducătorilor EMKE-ului. Sau a înşira incontinuu jignirile urbi et orbi, sau a primi sfatul episcopului Şaguna, care l'a dat în scrisoarea adresată la 20 Ianuarie 1865 fauritorului Astrei, lui Ioan Puşcariu: „Teoria şi punctul de vedere al meu îl reduc la un proverb vechi al poporului român: fă şi taci!"

Cum a primit presa minoritară maghiară noua ordonanţă şcolară?

Chestia reglementării învăţământului în şcolile minoritare s'a trăgănat mult timp şi abia acum, dupăce s'a început anul şcolar, s'au dat de către Ministerul instrucţiei ordonanţele referitoare la acela. Aceste ordonanţe sunt cunoscute publicului românesc din comunicatele ziarelor dela Bucureşti. Impresia cu care s'a ales în urma ordonanţei publicul minoritar, e diferită. În consecinţă vom reproduce în extras şi esenţă părerile unor ziare minoritare maghiare despre felul, cum apreciază ele nouile ordonanţe.

Keleti Ujság – Cluj.

Acum a apărut ordonanţa şcolară, care în opoziţie cu proiectul de zvon sinistru, însemnează o considerare a limbei de propunere a minorităţilor şi şi o considerare a corpului didactic. Sunt în ea semnele pozitive ale buneivoinţei de-a lăsa şi pe alţii să trăiască şi pe lângă aceea exprimă şi un progres considerabil în direcţia, că guvernul după deşbaterea chestiei cu factorii minorităţilor şi drept rezultat al unor tratative, a emis ordonanţa din chestie. Astfel şi-a manifestat inclinarea, că în locul felului rigid de-a porunci, este dispus a aplica şi metoadele ascultării, ale cumpănirii, când vrea să reglementeze viaţa sufletească şi cultura generaţiilor viitoare ale minorităţilor etnice.

Chiar pentru importanţa aceasta, ordonanţa negreşit a produs o uşurare. Cel puţin a risipit nesiguranţa amară a noului an şcolar şi a dat putinţa de-a se întrezări, că după prima manifestare de înţelegere venită din partea guvernului, nu este imposibilă înţelegerea mai departe nici pentru extinderea acesteia asupra bazelor de principii ale chestiei şcolare. Îmbunătăţirea atmosferei stricate până acum, totuşi nu mai este o speranţă atât de zadarnică, cum era înainte cu vre-o câteva zile. Este un punct de pornire, de unde se poate revărsa o concepţie tot mai înţelegătoare şi obiectivă asupra aranjării mulţumitoare a chestiei şcolare.

Pe lângă concepţia aceasta, natural e nevoie, ca în spiritul acesteia şi organele executive să privească şcolile minoritare de sub ordinile lor, dintr'un punct de vedere mai european.

Ordonanța școlară ușurătoare și atmosfera mai bună creată prin ea, se poate fatal strica prin executarea, care nu ca binevoitor, ci cu cercetare bănuitoare și având mania persecuției, așteaptă când poate găsi pretext pentru o nouă sugrumare a școlilor minoritare. Acțiunile de executare, cari în sus cu droaia furnizează aprecierile rele despre școlile minoritare, dar nu fac nimic spre scopul asigurării fundamentului economic și social al acestor școli — aceste pot nimici total începutul bun, care se manifestă acum.

. . . Începutul liniștitor de acum trebue să devie continuare mângâitoare de sufletul popoarelor, și o estindere înțeleptă și marinimoasă. Din acest punct de vedere trebue să simțim, că ordonanța școlară de față trebue să se lărgească și asupra acelor minorități, față de cari până acum metoda a fost negarea rigidă. Ne gândim în deosebi la evreii cu limba maternă maghiară, cari într'adevar îndoit trebue să simțească mărimea tragediei. Oricât de neîncrezători au fost în cercuri guvernamentale față de ungurimea, sau oricât au crezut, că prin măsuri „represive" față de unguri își pot aduna un capital de popularitate, — aceasta concepție totuși n'ar fi permis să se aplice față de copii, cari pe lângă aceea, că sunt evrei, țin naturalminte la limba lor maghiară.

. . . La aranjamentul definitiv e nevoe — poate — de o mare schimbare a mentalității, de multă încălzire și luminare a spiritului de guvernare. Dar ordonanța școlara de acum este o schintee, din care bine se poate desvolta aceasta căldură și lumină. Dacă executarea nu calcă în picioare schinteea aceasta și dacă după primul pas urmează înțelegerea binevoitoare, atunci reglementarea definitivă a chestiei școlare poate să devie fauritoarea celei mai solide baze a statului.

Ellenzék - Cluj.

. . . Starea faptică e, că ordonanța ministerială nici pe departe nu însemnează rezolvirea problemei școlare. Nu se poate ceti nici de cum o înțelegere din deciziunile dlui ministru Anghelescu, care rezolvă numai chestiuni de detaliu, problema cea mai importantă o lasă neatinsă. Nu găsim nici o garanță în ordonanță referitor la aceea, că în anul viitor nu se va lua iarăși fără motive, dreptul de publicitate al multor școli. Dacă guvernul vrea să urmeze de fapt politica înțelegerei, atunci primul

pas al lui ar fi trebuit să fie, că nu pune piedeci învățământului confesional și redă școlilor dreptul de publicitate.

Dacă facem o critică obiectivă ordonanțelor ministeriale, trebue să punem la punct constatarea tristă, ca ministerul încă n'a oferit garanții suficiente, cumcă, vrea să rezolveze binevoitor chestia școlilor confesionale.

Nu-e vorba în ordonanță despre chestia ajutorului dela Stat, ceeace este una din problemele cele mai arzătoare a învățământului confesional.

Chiar pentru aceasta sunt aproape comice știrile, cari primesc cu osanale ordonanța dlui Anghelescu și văd în ea rezolvirea favorabilă a bisericilor. Fapt e, că decând conducătorii bisericilor maghiare trimiși la București s'au reintors din București, nu s'a mai făcut nici o concesiune și astfel trebue oarecare cutezanță, ca unii dintre confrații nostri optimiști să deducă din ordonanța din chestie o schimbare a politicei guvernului.

Erdélyi Hirlap – Arad.

Dl Anghelescu a dat două ordonanțe, dintre cari prima reglementează situația școlilor primare, iar' ceealaltă a școlilor secundare până atunci, până când se va face aranjamentul definitiv prin parlament. Aceste două ordonanțe însemnează oarecare ușurare, dar nu urmează nici pe departe dispozițiunile mult mai liberale ale ordonanțelor și legilor maghiare.

Rezultatul principal — spre a accentua numai chestiile cele mai importante — e egalizarea în drepturi a școlilor călugărești cu celelalte școli confesionale . . .

Temesvári Hirlap – Timișoara.

In chestia dreptului școlar dat de Dumnezeu minorităților și aflât de temut a învins înțelegerea reală și demnă. Noi, cari înainte cu câteva săptămâni ne tânguiam asupra sfârșitului școlilor minoritare și vedeam în viitorul apropriat pierderea dulcei noastre limbi materne, acum privim cu încredere și liniștiți la conducătorii ministerului de instrucție din București, deoarece în ora a douăsprezecea a învins: *dreptatea.* Scolile primare și secundare ale minorităților confesionale rămân în posesiunea limbei materne, iar propunerea în limba statului se mărginește numai la învățarea geografiei și istoriei în ambele categorii de școli. În

definitiv, teoria susținută de minorități si care merge pe potrivita cale medie, a obținut sancționare: a primi cu constiință curată și cu pregătire totală în grijile noastre școlare limba statului; ne este datoria, dar și interesul nostru aceasta, dar pe lângă obligațiunile noastre de limbă față de stat și pe lângă existentă să nu uităm nici când, că limba maternă, dacă nici nu e o limbă majoritară, ci numai una minoritară, totuși este un dar dumnezeesc, deci un drept natural, de care nu putem abzice sub presiunea nici unei obligațiuni școlare. Acest dar ceresc etern l'am reprimit la ancheta din București, prin documentarea uzului școlar internațional și sperăm că irevocabil.

... Deci în momentul de ameteală a triumfului înțelegerei trebue să cugetăm și să deosebim, oare noua dispoziținea insemnează o decizie principiară, imutabilă sau are numai caracterul transiției, pentru că la momentul general ce se va da să viie pe tapet dispoziținea radicală din trecut „prin terminarea legei noue a învățământului."

... In labirintul ordonanței, la aceasta întrebare esențială și existențială, nu primim răspuns.

Ujság – Cluj.

Condamnatul la moarte e dus la spânzurătoare, dar înainte de „a se da drum liber" legei, sosește „amnestia": delicventul e condamnat numai la robie pe viață. Condamnatul își pipăește grumazul, care a scăpat de știreang și suspină fericit, că justiția a fost atât de miloasă față de el.

Cam așa se simte și ungurimea din Ardeal. Alaltăeri încă d-l inspector general, Pteancu a declarat cu o rigiditate înapelabilă, că limba de propunere a școlilor călugărești în anul școlar nou va fi cea română, sau nu vor avea de loc limbă de propunere, deoarece nici nu-și vor putea deschide porțile. Regula aceasta ar fi însemnat sfârșitul la sute și sute de școli maghiare, începând dela Marianum, fiindcă abstragând dela absurditatea, de-a impune copiilor ieșiți din grădina de copii instrucția în limba română, de unde ar fi putut recruta bisericile maghiare atâța învățători perfecți în limba română, câți ar trebui pentru școlile călugărești. Dar' afară de aceasta ar fi o dorință frivolă a pretinde dela biserica romano catolică maghiară ca prin sforțarea puterilor ei materiale, ea însăși să aplice lovitura mortală culturei limbii sale.

Sentința aceasta de moarte a fost suspendată de guvern. Deocamdată pe un an. Dar dacă evaporează ameţeala bucuriei simţite la început, suntem nevoiţi a constata, că chestia şcolară nici astăzi nu s'a pus la punct.

Guvernul numai în ultima oră s'a gândit la aceea, să reglementeze învăţământul în şcolile confesionale, lăsând o mulţime de chestii deschise, adecă a pus în evidenţă posibilităţi de rezolvare atât de încurcate, încât se naşte un chaos adevărat. In principiu nu suntem contra învăţării unor obiecte în limba română — la şcolile secundare. Interesul nostru este, că copii noştri, absolvând şcolile, să cunoască perfect limba statului. Acest principiu însă în praxă nu se poate deduce fără o transiţie. Numai atunci se poate studia în o limbă străină, dacă omul şi a însuşit-o.

Este sigur, că bisericele maghiare nu vor găsi puteri didactice suficiente pentru propunerea câtorva obiecte în limba română. Şi înzadar promite d l Ministru, că în anul şcolar curent se va îngriji de substituire: este lucru cunoscut, că chiar şi şcolile româneşti luptă cu lipsa de profesori. Dispoziţiunea aceasta este deci numai bună de pretext, ca să se poată amesteca în activitatea şcolilor maghiare şi să conturbe învăţământul sistematic.

Bisericile ungureşti stau deci iarăşi acolo, că sunt nevoite a continua lupta începută. Contra voinţei şi pe lângă toată bunavoinţa lor. Ne-ar plăcea să fim optimişti şi din faptul, că în chestia şcolilor călugăreşti a învins punctul de vedere real — să deducem, că şi în chestiile cari sunt încă deschise, va învinge spiritul înţelegerei.

Spre a continua asemănarea: robul condamnat la închisoare pe viaţă câte-odată capătă amnestie nouă. Este nu numai interesul nostru, dar şi a statului român, să se potolească odată lupta în jurul şcolilor maghiare şi că iubirea culturei să învingă tendinţele de desnaţionalizare, romanizarea intranzingentă.

Brassói Lapok — Braşov.

Guvernul din Bucureşti a prins mai strâns şireangul, care l-a aruncat în grumazul învăţământului maghiar. In loc să lase şcolile confesionale maghiare să se bucure de binefacerile tratatelor internaţionale, ale obiceurilor de drept existente până acum şi de libertatea ce revine tuturor rasselor şi confesiunilor,

în loc să asigure progresul şi opera de cultură a lor prin ajutorare materială corespunzătoare, prin ordonanţa care s'a dat acum, le aplică o lovitură îngrozitoare.

In ordonanţa nouă sunt dispoziţiuni, cari ating foarte adânc autonomia bisericilor, cari susţin şcolile şi dreptul la limba maternă, care a fost asigurat în legile existente pân'în prezent.

Chiar cele două obligamente, că afară de limba română trebue să se propună românește în şcolile confesionale maghiare şi geografia şi istoria Românîei şi că învăţătorii şi profesorii acestor şcoli deja în anul viitor trebue să facă un examen din limba română etc., arată tendinţele cele mai aprige contra învăţământului maghiar.

Dar' nu mai puţin jignitoare sunt dispoziţiunile, cari se referă la escluderea elevilor de altă confesiune, la redactarea actelor interne şcolare, la înscripţiile şcolilor şi la amestecul permanent al delegaţilor ministerului şi diferitelor comisiunei.

Despre articolii ordonanţei se poate zice orice, numai aceea nu, că sunt drepte şi cu bunăvoinţă. Cele mai multe şi mai grave dorinţe ale bisericilor, cuprinse deja într'un memorand, au fost abandonate de dl. Ministru. Prin ordonanţa sa nu a uşurat ci în contra, a îngreunat situaţia şcolilor maghiare confesionale şi în loc de bunăvoinţă, a aplicat faţă de munca culturală maghiară tratamentul puterei brute.

Nagyváradi Napló – Oradea-Mare.

Ordonanţa nouă e cu mult mai uşoară, mai umană şi stă mai aproape de articolii referitori la minorităţi ai tratatului de pace, ca accea, pe care dl. inspector general Pleancu ar fi vroit să o emită guvernul. In ordonanţa aceasta — adecă în ordonanţele, căci două sunt, una se referă la şcolile primare, cealaltă la cele secundare — se manifestă anumită toleranţă faţă de limbile minoritare, deşi esclude din clasele I. şi II. a şcolilor confesionale pe elevii de altă religiune. O schimbare esenţială faţă de regulele în vigoare pân' în prezent nu s'a produs, ceeace cauzează o multumire în rândurile minorităţilor. Un an este mult timp, până atunci pot cădea chiar şi grverne şi într'un an poate că ne va sosi timpul înţelegerei şi toleranţei totale.

Ladislau Zombory.

Când s'au ţinut examenele anuale la Lugoj în şcoala Maicelor „Notre-Dames", m'a cercetat directorul Asociaţiei Populare Catolice, d-l Dr. Ladislau Zombory, dorind a studia chestiile vieţei noastre religioase, a cunoaşte instituţiunile noastre catolice şi spiritul de educaţie în şcoala mănăstirei. De aci a călătorit la Timişoara şi însoţindu-l m'a surprins într'adevăr iubirea vie a d-sale faţă de toate chestiile, cari privesc biserica noastră. Abia mi-am luat dela el rămas bun, am cetit deja, că e undeva departe în Săcuime, apoi la Bucureşti şi peste o săptămână m'a chemat la o consfătuire la Cluj.

Agilitatea aceasta necrezută cere respect. Şi totuşi sunt încă foarte mulţi, cari privesc cu antipatie activitatea d-lui Lad. Zombory.

Este un simptom caracteristic al vieţei noastre publice, că pânăce de o parte ne plângem mereu, că cei chemaţi nu desvoltă o activitate suficientă, pe de alta numai decât suspiţionăm şi ridiculizăm pe aceia, cari mânaţi de însufleţirea proprie, cu zor urmăresc ţelurile sale.

Adversarii d-lui Zombory mai au o plângere. Ţin, că prea de multe ori caută contactul cu cercurile guvernamentale şi caută să ajungă în apropierea acelora, cari ţin în mână puterea. După părerea acestora orice aplecare în faţa puterei e dăunătoare chestiei minorităţilor, fie aceste religionare, fie naţionale. Stăruinţa intransingentă, opoziţia fără condiţiuni şi consecventă, până când nu se recunosc în întregime drepturile noastre — aceasta e politica dreaptă în ochii lor.

Că din punctul de vedere naţional, care politică este mai înţeleaptă, e foarte greu de-a decide. Dar când e vorba de interese religioase, când problema măreaţă a susţinerei şi desvoltărei intereselor catolice universale stă pe primul plan, cumcă atunci punctul de vedere reprezentat de d-l Zombory este mai

potrivit, aceasta nu o va trage la îndoială nimenea, dacă cunoaşte istoria universală a catolicismului.

Ceeace am putut vedea acum în jurul şcolilor noastre confesionale, sunt dovezi lămurite pentru aceasta. Oricum să privim lucrurile, punctul de vedere şi ţinuta are o parte covârşitoare în aceea, că existenţa şcolilor noastre confesionale deocamdată este asigurată.

Dacă privim lucrurile prin prisma drepturilor minoritare sau din punct de vedere pedagogic, rezultatul desigur nu este mulţumitor. Poate să însemneze şi negarea totală a drepturilor minoritare. Dar totuşi la câţi părinţi, călugări şi călugăriţe le procură mulţumire şi la câţi copii s'a asigurat prin aceasta progresul corăspunzător.

D-l Ladislau Zombory nu cunoaşte viaţă de partid. Scopul lui unic este să aducă în armonie cu mentalitatea şi scopurile puterii de stat, mentalitatea şi scopurile catolicismului şi maghiarimei. Noi, cari trăim şi în legături de partid, pe cari ne amăreşte prezentul asemănat cu trecutul şi nenumăratele violări de drept, cu greu înţelegem mentalitatea lui Zombory. Dar dacă ştim, că acest bărbat puritan luptă dezinteresat pentru fiecare faptă şi idee a sa, şi dacă vedem, că ajunge chiar şi la rezultate mari, trebue să-i dăm tributul nostru de respect.

Aplanarea chestiei şcolare ofere şi cercurilor guvernamentale mai multe învăţături interesate. În primul rând — ceeace fără îndoială poate constata şi din vocile presei — că ungurii din Ardeal nu caută lupta. Orice faptă, care cât de puţin ajută la suportarea situaţiei noastre, găseşte recunoştinţa cuvenită.

În rândul al doilea, că dacă guvernul din orice motiv nu stă de vorbă cu reprezentanţii partidelor politice, cu conducătorii chemaţi ai maghiarimei, chiar şi atunci ajunge la mai mult, dacă discută chestiile şi lucrează cu Zombory-i, decât dacă ne supără şi ne irită prin intervenţiile d-lor Geza Kiss şi Szőts.

Dr. E. J.

Organizația de credit a României.

Dr. Elemér *Gyárfás*, unul dintre cei mai buni cunoscutori ai vieței economice publice din Ardeal, a început o serie de articoli în numărul din 1 Octombrie a. c. al revistei politice ***Magyar Kisebbség*** despre organizația de credit a României. Partea de introducere acestor serii de articole o aducem în numărul nostru de față spre a documenta, cât de sincer doresc toți factorii serioși maghiari o colaborare cu ceia, cari nu atacă cu violență sălbatică interesele naționalităților minoritare, ci împreună vor a ajuta la opera de consolidare a statului. După introducerea de mai jos, dr. Gyárfás face cunoscute publicului maghiar unele dintre instituțiile capitalului mare din București, instituțiile cu caracter național și internațional, și anume, capitalul social, fondurile de rezervă, obligațiunile și expanziunea lor.

A reproduce aceste pe seama publicului românesc — e superfluu, fiindcă le poate cunoaște din opera dlui Victor Slăvescu; în numărul nostru viitor, când vom scrie iarăși despre aceasta temă, vom urma să prezintăm concluziile dlui Gyárfás.

Sub titlul *Organizația de credit a României*, din condeiul alui Victor Slăvescu a apărut o carte voluminoasă, care arată amănunțit activitatea organizațiunilor de credit ale României în timpul războiului, desvoltarea lor după încheerea păcei și incopciarea organizațiilor din nouile teritorii în organizația de credit a vechiului Regat.

Studiul pentru noi e valoros și de mare importanță din două puncte de vedere. In primul rând acest op temeinic special ne dă posibilitatea să cunoaștem mai profund structura întreagă a organizației de credit a vechiului Regat, să ni-se lămurească spiritul ei și să pătrundem în amănuntele importante, cari ne interesează pe noi. Partea aceasta a studiului are o valoare documentară pentru noi, cari până acum n'am avut ocaziunea de a ne forma o icoană sistematică despre situația financiară a vechiului Regat, Basarabiei și Bucovinei.

Partea a două a studiului, care se ocupă de Ardeal și părțile alipite, poate e și mai importantă, fiindcă putem vedea din ea nu numai aceea, prin ce prismă privește capitalul bucureștean stările de credit din Ardeal, dar în legătură cu aceasta și bazându-ne pe aceste expuneri, putem chiar și noi să analizăm în mod critic starea de astăzi, direcția de desvoltare și ramificarea organizației de credit a Ardealului.

Problema pusă e: *incopciarea, pe cât e posibil într'un corp omogen a organizațiilor de credit din România-Mare, organizații*

de origine şi desvoltare diferite, în multe cazuri chiar în opoziţie — sau cel puţin aşezarea lor sistematică în serviciului statului.

Problema este a noastră a tuturora. Toţi vedem datoriile, cari aşteaptă instituţiunile financiare ale României. Simţim necesitatea colaborării între capitalul mare din Bucureşti şi între organizaţiunile de credit din teritoriile alipite. Ştim bine, că nu numai în folosul economiei generale, dar şi în interesul vieţei publice a consolidării, atât pe terenul moral, cât şi material, dela colaborarea efectivă a *capitalului* putem aştepta cel mai mult. Dar' în schimb simţim şi aceea, că capitalul chemarea aceasta numai pe lângă *o situaţie publică consolidată* o poate îndeplini, fiindcă chiar *capitalul e, care nu se poate considera ca un punct de vedere de rangul al doilea*, şi dacă dorim desvoltarea vieţei noastre economice, atunci trebue să asigurăm desvoltarea liberă a puterilor noastre şi interesele economice nu le putem subordona punctelor de vedere imperialiste şi şoviniste.

In legătură cu expunerea situaţiei băncilor din Ardeal vom avea posibilitatea şi ocaziunea a arăta greşelile şi erorile, cari se scriu în contul politicei economice a guvernului maghiar şi a băncilor mari din Budapesta faţă de viaţa economică a Ardealului. Suntem numai consecvenţi faţă de noi înşine, când constatăm aceste greşeli şi erori şi le fixăm chiar şi dacă ne întâlnim cu aceleaşi tendinţe şi la guvernul român şi la marele capital bucureştean.

Transformarea colosală, prin care a trecut statul român în anii 1918—1920, a pus organizaţiile de credit ale ţării în faţa unor datorii uriaşe, dar totodată le-a deschis perspectivele unei desvoltări, care nici când nu s'a sperat. Recunoaşterea corectă a datoriilor, alegerea mijloacelor potrivite pentru rezolvirea lor şi aplicarea conştientă şi consecventă a acelora pot să facă din România ţara cea mai bogată şi fericită a Europei. In opera aceasta rol important le revine organizaţiilor de credit din teritoriile alipite, nu de mult încă dominante, cari reprezintă chiar şi azi o considerabilă putere morală şi materială — şi între aceste băncilor maghiare ardelene.

Băncile maghiare ardelene — şi aci înţeleg sub Ardeal totdeauna sensul vechiu şi aşa zisul „Partium", adeca şi Bihorul şi Banatul — şi doresc şi pot răspunde datoriilor importante, cari le aşteaptă în opera mare a consolidării.

Cooperarea rodnică are însă două condiţiuni principale.

Satisfacerea condiţiunii prime depinde de guvern şi de marile bănci bucureştene şi constă din acea, că învăţând din greşelile băncilor mari din Budapesta *să nu caute a transforma viaţa economică a Ardealului după chipul şi asemenarea lor.* Incercarea nici de altfel nu va reuşi nici decum şi prin aceste tendinţe se paralizează numai puterile naturale ale vieţii economice a Ardealului, stânjănesc puterea de resistenţă şi fac imposibil, ca în timpul crizelor şi zguduirilor să se răzime pe rădăcinile intinse în pământul Ardealului şi în sufletele populaţiei aceluia. In locul acestor tendinţe impreunate cu un eşec sigur şi cari impiedecă intreaga viaţă economică — să permită şi să facă posibilă desvoltarea energiilor, cari zac în puterile organizaţiilor economice din Ardeal spre a le putea aşeza astfel în serviciul ţelurilor mai inalte.

Condiţia a doua e, că institutele financiare maghiare din Ardeal ridicându-se asupra atmosferei amorului intereselor proprii şi a intereselor locale inguste *să-şi recunoască scopurile lor speciale ardelene şi cele generale ale statului;* să-şi creeze icoană curată lămurită despre rolul, care le aşteaptă în viaţa economică publică, pentru a căror implinire sunt apte şi au chemarea şi cunoscând toţi aceşti factori, să desvolte o muncă conştientă, serioasă şi consecventă, care le va procura apoi autoritatea cuvenită, puterea şi influenţa atât în cercul de activitate propriu, cât şi între factorii dirigitori ai vieţei economice din intregul stat.

Aceste două condiţiuni sunt în strânsă legătură. Satisfacerea uneia va aduce cu sine mai curând sau mai târziu indeplinirea celeilalte; *cerbicia şi retragerea pe o parte, va face imposibilă realizarea scopurilor mai inalte pe partea cealaltă.*

Cea mai mare piedecă a realizării acestor condiţiuni şi prin urmare a desvoltării totale a energiilor şi a inaintării mână în mână — este, că drept rezultat al războiului mondial, inaintea factorilor economici din teritoriile alipite, astăzi încă nu sunt destul de lămurite rapoartele de energii ale instituţiilor din diferitele teritorii şi astfel nici una nici alta nu poate judeca corect situaţia sa proprie şi nici importanţa celorlalţi factori de energie. *E nevoe deci pe ambele părţi de adevărate expediţiuni de explorare.*

O asemenea muncă exploratoare implineşte cartea dlui Slăvescu, din care vom face cunoscute factorilor economice din Ardeal, datele referitoare la Vechiul Regat, Bucovina şi Besarabia, iar datele referitoare la Ardeal le voiu critica, în parte le voiu completa şi coriga în cadrele acestui studiu.

„Cifre grăitoare."

Sub acest titlu Alexandru *Rosenberger* de Gyalu a prezentat în numărul din 15 Septembrie a. c. al revistei *Magyar Kisebbség* neşte conspecte foarte interesante. Dl Rosenberger a trierat în arândă recolta locuitorilor comunei Someşfalău (judeţul Cojocna) în anul aceasta şi în cel trecut. Vama ce se ia după trierat, trebue şi altfel luată în registru, deci dl Rosenberger a putut afla dela fiecare proprietar şi aceea, că pe cât pământ s'au produs bucatele trierate. Astfel el a consemnat, că în anii 1922 şi 1923 cât a produs în total ţăranul, cât domeniile şi din aceste cifre prin calcul mijlociu a constatat, cât a produs în general pe un jugăr domeniile, cât ţăranii pe pământul lor proprii şi cât pe pământele luat în arendă forţată.

Totalizarea conspectelor arată următoarele:

ANUL 1922.

	Grău			Orz			Ovăz		
	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.
Pe pământurile luate în arendă forţată	28¼	14966	625	12¼	6704	589	2¼	1227	634
Pe pământuri proprii	21¼	15989		6⅝	4432		4⅛	2819	
Total	49½	30955		18⅞	11136		6⅜	4046	
Pe pământul moşiilor mari	25	30945	1237	20	8897	445	9	6887	765

ANUL 1923.

	Grău			Orz			Ovăz		
	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.	pe câte jugăre s'a produs	câte chilograme	recolta medie socotită după 1 jug.
Pe pământurile luate în arendă forţată	49	17111	349	21 3/4	6070	270	17	4710	277
Pe pământuri proprii	36 1/2	18019	493	16 3/4	6331	378	10 3/4	4995	465
Totat	85 1/2	35130	411	38 1/2	12401	322	27 3/4	9705	350
Pe pământul moşiilor mari	59	57304	971	37	28887	779	21	21769	1036

Cifrele aceste arată foarte mult. Reiese din ele că atât în 1922 cât şi 1923 domeniile au produs de douăori atât grău, cât ţăranii, în 1923 din orz s'a produs mai mult ca de douăori, iar din ovăz de treiori atât. Este caracteristic şi aceea, că în 1923 ţăranii pe pământurile lor proprii au produs din grău cu 1 1/2 măji metrice, din orz cu 1 m. metrice şi din ovăz cu 2 m. metrice mai mult ca cei cari aveau pământ în arendă forţată.

Este convingerea noastră, că nu numai în Someşfălău se pot găsi cifrele aceste. Cel care cercetează serios rezultatele economice ale reformei agrare, ştie bine, că şi în alte locuri sunt rezultatele economice ale reformei agrare la fel şi că în caz dacă guvernul nu se lasă de demagogia sa agrară, România încetează a fi stat exportator de cereale.

Un trist epizod al chestiei comunităţii de avere din Săcuime.

De Dr. Andrei Gaal.

Drept răspuns demn la memorandul, care l'am adresat Ligei Naţiunilor în numele poporului săcuiesc frustat de averea şi instituţiile sale, şi pe care în loc de ascundere făţarnică l'am distribuit în mod public oamenilor de bine din Ardeal — mi-a venit prima solie.

In Miercurea Ciucului advocatul statului invocând ordinul ministeriului de agricultură şi domenii m-a somat, că în decurs de 24 oare să evacuez locuinţa mea particulară, aflătoară în edificiul „Vigadó".

Cu câteva zile înainte delegaţii d-lui Ministru, cari se preumblau pe aci, vizitând, inspectând şi mirându-se, dar îndeosebi bucurându-se cu maliţie, cu o amabilitate deosebită au luat cunoştinţă, că locuinţa mea din „Vigadó" nu e locuinţă de director, ci o locuinţă închiriată, pentru care am contract de închiriere pe cinci ani şi anume dela 1921 până'n luna Noembrie 1926 şi pentru care am şi plătit chiria, 4500 Lei pe anul întreg încă la începutul anului — şi iată totuşi acum în 24 oare sunt silit să părăsesc edificiul „Vigadó", mult critizat şi de tristă pomenire.

Că vor veni retorsiuni mai gentile şi voiu fi întrebat, de ce am cutezat a prelua la 1869 averea statului în numele săcuilor din Ciuc, deşi că în aceasta chestie sunt nevinovat; bietul bătrân Ignatie Gál, directorul ales al comunităţii de avere de pe atunci, el e vinovatul;

Că voiu fi interogat cu întrebări şi paraîntrebări, dacă nu sunt rudă cu Moise Berde, care mai întâi „a falşificat istoria" în mod viclean şi iarăşi în 1869 a cutezat în numele statului a preda averea lui Ignatie Gál;

Sau că, oare cu bătrânul nenea Moise n'am făcut ceva şmecherie săcuiască — aceste toate le-am aşteptat, fiindcă întrebări serioase la fel mi s'au pus deja, la cari eu am şi răspuns frumoş, cuviincios, pe lung, cu răbdare şi aşezându-mă în poziţie cuvenită, ba chiar am primit şi laudă pentru aceste răspunsuri.

Nu aşi fi surprins, dacă iarăş s'ar începe procesiunea detectivilor şi a jandarmilor, şi nu ştiu pentru ce faptă imputată în contra siguranţei statului aşi fi condus între baionete, precum am şezut înainte cu patru ani, în zăduf 40 zile pe lângă santinelă dublă fără ca să ştiu şi azi pentru ce — dar că să fiu silit, că în 24 oare să părăsesc locuinţea mea, aceasta n'aşi fi crezut-o, aceasta e mai mult, decât am aşteptat.

Domnule advocat al Statului, raportaţi d-lui Ministru, care V'a dat acest ordin pătruns de loialitate, de tact şi de simţ de dreptate, că eu nu ies din locuinţa mea şi dacă mă asvârle prin poliţişti, atunci mă voi duce în comuna mea natală, voi chema într'ajutor neamurile mele de acasă din familia Gaal, Bajkó, Puskás şi Csibi, pe toţi cari sunt, vom face o clacă şi pe cele

30 jugăre pământ, scoase de sub expropriere vom clădi o casă mică cu obloane verzi şi cu flori de muşcată şi mă voi muta acolo. Voi planta în grădină tulipani roşii, voi ara sârguincios pământul, să producă frumos şi curat, apoi voi comanda la croitorul din sat haină cu şnur roşu, cum au săcuii din Ciuc, din postav alb strălucitor şi *voiu şi rămâne acolo.* Cărţile cele multe, din cari am învăţat toate le voiu vinde şi cumpăr din bani coasă, plug şi alte unelte, cu care pot lucra şi din banii rămaşi îmi cumpăr o biblie drăguţă. In aceasta sunt scrieri foarte frumoase şi dacă le ceteşti, nu ţie frică de nimica. Şi când seara, obosit de muncă voi lua pe genunchi copii mei, chiar şi atunci le voi povesti despre marea nedreptate care aţi comis-o în contra noastră, chiar şi Dv. d-le avocat, acărui obraz s'a rotunzit şi zimbeşte de bucurie, de când am fost deposedaţi şi d-l Ministru, care din poziţia sa înaltă în loc să creeze instituţiuni cari să ajute progresul economic al săcuilor, ne-a luat averea câştigată cu sudori, ne-a luat şcolile, pâinea din gura orfanilor noştri şi a împiedecat, că săracii părinţi de săcui să-şi poată trimite copii la şcoli mai înalte. Şi voi zice totdeauna la urmă, că Dumnezeul drept, pe care singur îl mai putem chema într'ajutor, să răsplătească celor, cari au făcut aceasta.

Atât să raportaţi d-le advocat drept răspuns.

Minorităţile în economia publică.

De **Richard Kun**

preşedintele Reuniunei Comercianţilor din Timişoara şi Asociaţiunei Reuniunilor Comercianţilor din Banat.

De când există lumea, nici când n'a fost problemă, că cel care face comerţul unei ţări cărei limbi aparţine. Motivul este, că comerţul a fost totdeauna o activitate fără caracter naţional şi etnografic şi nici când n'a putut suporta clasificare politică, fiind cu totul deosebită de aceasta. Astfel feonicienii neconturbaţi au făcut comerţ pe malul Africei, Veneţia a ajuns mare prin vizitarea marinarilor etrusci şi precum vedem la formaţiuni de stat moderne, turcul nefiind un popor de negustori, clasa aceasta a imperiului lor se recrutează din greci şi armeni. Schimbările de după războiu şi situaţiile au scos însă mai multe

probleme noui la suprafață, între altele și problema protejării minorităților, arătând par'că calea, care trebue aleasă, pentru direcția naționalistă exagerată a nouilor formațiuni, din punctul de vedere al dreptății. Afară de această prevedere politică altceva nici nu s'a întâmplat, dar nici nu s'a putut întâmpla, fiindcă n'a contat nimenea pe posibilitatea absurdă, că și în economia națională, pendintă de legi severe și omogene, vor ajunge aprecierile după minorități. Dar, astăzi suntem deja acolo, că și la noi putem observa simptomele indiscutabile ale acestui punct de vedere, nu numai din partea unor cercuri culturale majoritare, dar și din partea politicianilor îndrumători în țară.

Acești politiciani sunt puși înaintea acestui *fait à compli:* Au preluat un teritor industrial și de comerț bogat, care în multe privințe întrece patria mumă. Bogăția acestui teritor în mare parte, ba chiar aproape excluziv este în mâna cetățenilor de altă limbă, deci aci din clasa cea mai de seamă pentru susținerea națiunei — lipsește caracterul național. La aceasta mai vine și împrejurarea, că abstrăgând dela porturile maritime din patria mumă, comerțul din apus se desfășoră excluziv peste aceste teritorii apusene, aceste sunt așa zisele porți continentale peste cari se desvoaltă comerțul țării și fac posibilă fericirea economică a ei. Ar fi deci un interes național, dacă organizația puternică a acestui teritor s'ar putea înlocui cu majoritarii conservatori și cari ofer și siguranță completă, — sau cel puțin dacă s'ar putea ajunge la o asimilare rapidă. Poate că aceasta teorie plutește înaintea ochilor apostolilor îngrijiți și impacienți întru a preveni și nivela o muncă de veacuri.

Da, dar se pierde din vedere, că Statul are nevoie de munca și știința unei armate culturale puternice și de aceasta se poate lipsi numai prin sărăcirea proprie. Zilerii neobosiți și jertfitori ai muncii — indiferent, de unde vin, principal e numai aceea, cât de mult pot fi de folos lor și majorității. Formațiuni vechi și naturale nu se pot schimba și înlocui cu altele, fiind aceasta nenatural și de dragul caracterului național se poate izbi ușor de o catastrofă adevărată producția, schimbul de mărfuri, viața întreagă a Statului, care nu avea nici când alt caracter și nici n'a putut să aibă, decât caracter pur economic. Drept exemplu analog am putea invoca faptul, că oare Austria a insistat vr'odată, că în portul ei unic, în Triest să scoată supremația comerțului maritim în decursul secolilor din mâna ce-

țăţenilor cu limba italiană? Nu s'a putut, fiindcă acei cetăţeni, fiind născuţi în acel oraş, au crescut laolaltă cu situaţiile de acolo, au picat în ştiinţele moştenite prin generaţii şi numai ei au putut să rămână administratorii chemaţi, numai ei a putut augmenta averea economică şi numai ei au putut să fie clăditorii de sânge ai acestui teritor geografic. Tot acest exemplu îl lămureşte situaţia Iugoslaviei, unde croaţii în teritoriile lor deasemenea ar putea aduce prin aparatul lor economic desvoltat un bine pentru patria mumă sârbească, dacă divizarea politică n'ar strica pacea economică dintre fraţii, cari dealtfel aparţin şi acolo aceleaşi rasse. Cehoslovacia în privinţa aceasta este mai fericită, fiind acolo patria mumă predestinată prin desvoltarea economică mai superioară a ei şi prin aşezarea favorabilă la conducerea părţilor celorlalte.

În România aranjamentul economic, care — repetăm — a fost creat de secoli, pretinde o politică cu totul specială şi inteligentă. Politica aceasta nu poate fi alta, decât pacea cu minorităţile. Pacea şi înţelegerea completă în locul neîncrederei şi severităţii înstrăinătoare de astăzi, recunoaşterea predestinării minorităţilor, că au rolul de alimentare. Găsim de natural şi de sine înţeles, că conducătorii României insistă constituţional şi în politică pentru supremaţia ideei române, dar în materia comerţului numai o regulă e permis să cunoască: *desvoltarea liberă prin sudorile oricărui cetăţean cinstit şi muncitor, de orice limbă, dacă e apt şi muncitor.*

Nu e permis deci a lua măsuri pentru reglementarea comerţului pornind din ideile, cari aplică greşit punctul de vedere naţional. Când capitalul naţional nici aproximativ nu e deajuns pentru satisfacerea nevoilor producţiei şi circulaţiei, este păcat că guvernul împiedecă desvoltarea prin excluderea ermetică a capitalului străin. Dela data acestei dispoziţiuni s'a agravat numai situaţia critică a lipsei de numărar, procurarea mărfurilor e neînchipuit de grea şi drept contravaloare pentru cele importate, capitalul nostru propriu emigrează în afară. Cu cât mai simplu ar fi fost a ajuta, că capitalul străin să vie înlăuntru, să producă, să alimenteze şi să crească muncitori, industriaşi indigeni şi *să rămână aci la noi.* Dela excluderea capitalului străin n'am văzut că capitalul din patria mumă să se orienteze chiar şi numai în măsură ceva mai mare, ca mai înainte, spre noi, Ardealul şi Banatul. Cu un cuvânt, prin dispoziţiunea aceasta

nu numai că nu şi-au ajuns scopul conducătorii ţării, dar au şi mărit tenziunea economică şi au micşorat dreptul natural al producţiei, dreptul de a-şi întinde mâna după puterea vitală acolo, unde o şi găseşte. Şi într'adevăr, astăzi capitalul, care vrea să se aşeze în Europa, nu desvoltă un aşa concurs, ca să pericliteze capacitatea de concurenţă a capitalului indigen.

Tot aşa micşorează puterea capitalurilor, cari stau la dispoziţie, naţionalizările cari depăşesc scopul. Abstragând dela aceea, că preluarea în administrare raţională de Stat a unor comori naturale şi a bunurilor din subsol, din interes general este chiar dorită, totuşi în timpul scurt al naţionalizării despre câte mine şi alte ramuri de producţie n'am auzit, că şi-au sistat activitatea! Concursul şi libertatea deplină a întreprinderilor industriale şi aşa se acomodează legilor economiei naţionale, îşi apropiază de sine culoarea şi caracterul ei. Ar fi ridicol a afirma, de exemplu, că în acesta sau celălalt comerţ ar fi iredentism, sau contrarul, că în aceasta sau altul ar fi şovinism. Şi aceea, că de ce limbă sunt cetăţenii, în mâna cărora se concentrează comerţul unui teritor, nu poate constitui în nici un caz problemă naţională. Cu atât mai jignitor şi de neînţeles este părerea unor consilii comunale din Ardeal, cari pe baza legei nu de mult votată *referitor la inscripţiile firmelor în limbi* străine, găsesc de nimerit a impune la impozite oribile şi inscripţiile firmelor, făcute în limbile minorităţilor sau naţionalităţilor. Ţinem de exclus, că chiar pe baza motivelor drepte înşirate să se afle guvern în o ţară modernă, care să fie într'o eroare atât de gravă.

Chiar pentru aceasta la o parte cu judecăţile strâmbe şi cu intenţiunile ilicite! În hala muncii comune să nu între teze politice, cari produc neînţelegere! Să nu se caute caracterul minoritar în comerţul şi industria teritoriilor alipite, ci diligenţa cetăţenilor minoritari, munca lor roditoare, binecuvântată şi folositoare pentru Statul întreg. Şi atunci economia naţională uşor se face oglinda politicei, care trebue urmată şi nu — cum e în prezent — politica să fie otrava economiei naţionale. În oglinda aceasta se va putea găsi uşor singura deviză, care duce la fericire: Toţi cetăţenii harnici şi cinstiţi ai ţării în cultura lor proprie numai un scop pot servi, scopul comun al fericirei şi înflorirei economice.

Timişoara, Septembrie 1923.

Cimiter expropriat.

De **Dr. Iuliu Tornya.**

Sub titlul „Din grozăveniile aplicării legei agrare“ am descris deja în Nrul 3 al acestui organ soartea comunelor *Ötvösd*, *Cruceni* şi *Conacul Iosif* am publicat un şir lung de documente, cari adeveresc, că aceste comune au fost colonizate încă în 1869 şi totuşi au fost expropriate extravilanele lor în intregime. Regret, că articolul meu n'a avut nici un răsunet în presa română şi astfel evitânduse posibilitatea unei polemii, nu mi-a succes a introduce chestiunea aceasta delicată prin desbatere repetită în opinia publică.

Ocăziunea ultimei desbateri ţinute la 17 Septembre la comisiunea judeţană în Timişoara şi hotărârea pronunţată de aceasta comisiune în cauza exproprierei comunei *Conacul Iosif* mă constrâng însă, să revin încă odată la chestiunea acestor comune. În aceasta căuză comisiunea judeţană Timişoara a publicat sub Nrul 145/1923 hotărârea, conform careia a expropriat în întregime extravilanul comunei *Conacul Iosif* cuprins în cărţile funduare Nr. 878, 879 şi 3688, în cari e *şi cimiterul comunal.*

Comisiunea judeţană a considerat pe coloniştii numai ca simpli arendaşi şi pe lângă aceasta constatare e făcută numai dreptate cu aceia, că fiind coloniştii numai arendaşi, nu-le compete lor nici un petec de pământ fie vii, fie morţi, nici din coloniile lor, nici din cimiter.

Pe lângă dreptatea aceasta ideală, când s'a luat pământul celor vii şi morţi se naşte însă întrebarea, că ce să facă comuna fără cimiter? Pentru zidirea unui crematór n'au bani, dar nici timp, fiindcă deja li-sa interzis întrarea în pământul expropriat, în care e cuprins şi cimiterul.

Se naşte mai departe întrebarea, că ce va fi cu cimiterul, dacă se va impărţi acela impreuna cu extravilanul expropriat, îndreptăţiţilor? Singura soluţie, că acel îndreptăţit, care va căpăta ca lotul său şi cimiterul, să susţină calitatea cimiterului, e imposibilă, fiindcă va pierde necondiţionat lotul său, dacă nu-l va lucra. Nu rămâne alta, decât să lasă chestiunile de pietate la o parte şi *să între cu plugul în cimiter.*

Morţii nu vor simţi conturbarea lor în odihnă. Tristă e numai soartea celor rămaşi în viaţă, fiindcă în cele 3 comune

din chestiune în numele legii au pierdut în întregime pământul lor 38 văduve de război, 64 orfani de război şi toţi invalizi de război.

Întreb încă odată, că oare acesta a fost scopul legei agrare?

Că oare n'are presa română nici un cuvânt la atare procedură?

Se repetă istoria.

Guvernul maghiar a cerut dela episcopii români din Arad şi Oradea-mare preoţi pentru îngrijirea sufletească a supuşilor de limba româna ai Ungariei. Acest fapt desigur are şi însămnătate politică. De aceasta să se ocupe alţii. Noi vom da mai curând o atenţiune faptului, că o asemenea intervenţie, dacă nici nu analoagă, dar sigur mai importantă, căci privea complinirea de scaun episcopesc, s'a ivit de mai multeor şi în timpul Principatelor Ardelene. Primministrul actual al Ungariei, dela care porneşte aceasta „acţiune imprumutată", e de origine ardelean. Nu e o întimplare acest fapt, ci mai mult manifestaţia spiritului ardelean, care deosebeşte destul de mult dela mentalitatea lumei de azi. Merită deci să ne ocupăm mai pe larg de aceasta analogie, fiindcă ştiinţa istorică are chiar chemarea să ofere vieţei practice asemenea cazuri educative.

Principatul ardelean independent avea în general caracterul protestant, ba chiar reformat. Aceasta însă nu insemnează, că n'ar fi fost şi domnitori de religia catolică şi că în general religiile celelalte ar fi fost impiedecate în exercitarea lor. Adevărul mare şi minunat nu se poate nega: Ardealul a fost totdeauna ţara clasică a libertăţii de conştiinţă. Nu-e secret nici aceea, că protestantizmul a avut efect decisiv asupra desvoltării culturei naţionale. Principiul fundamental al aceluia este: a da Sfânta Scriptură în mâna poporului, ceeace pretinde natural învăţământ în limba naţională.

Efectul reformaţiei în direcţia aceasta nu a lipsit nici poporului român din Ardeal. Deşi episcopul Pavel din Turdaş se obicinueşte a se porecli drept renegat atât din punct de vedere religios, cât şi naţional, pentrucă la sinodul ţinut la Aiud în anul 1569 cu preoţii lui au adus hotăriri redactate în spiritul reformaţiei, — cei uşor crezători n'ar trebui să piardă din vedere,

că între aceste hotăriri este şi acea, că poporul român de aci înainte se va învăţa româneşte şi că cel care nu se conformează acesteia, îşi pierde oficiul. Este o slabă judecare a lucrurilor, când unii afirmă că calea aceasta conducea la maghiarizare, precum şi intenţiunile de reformă ale unor domnitori — în mod indirect — au servit tot acelaşi scop. Raţionamentul acesta este o anteconcluziune timpului de după trezirea la conştiinţă a ideei naţionale, fără cunoştinţa spiritului de pe atunci sau fără a-l lua în considerare. Dacă Gavriel Bethlen şi Gheorghe Rákóczi prin reformaţie ar fi intenţionat maghiarizarea, nu editează cărţile religioase în limba română şi nu pretind, că ele să se scrie în o românească impecabilă. E drept, că protestantizmul — cel puţin în treacăt — a cucerit în poporul românesc, dar maghiarizare s'a intîmplat cel mult acolo — în cazuri cu totul rari — unde numai treceri individuale s'au făcut şi ne putând susţine preot propriu s'au retras în sînul bisericei maghiare.

În trimestrul ultim al secolului XVI, prin ajungerea pe tron a lui Ştefan Bathori, s'a oprit cucerirea protestantizmului în Ardeal şi efectul sinodului din Aiud s'a nimicit. Cultura naţională însă, pornită de la acest sinod, a învins şi mai departe şi pornind de aci, a avut efecte binefăcătoare şi asupra culturei principatelor vecine române, sdrobind puterea limbei religioase slavone singure dominante şi limba de conversaţie greacă. *E fapt istoric indiscutabil deci, că leagănul culturei naţionale române aci pe pământul principatului protestant ardelean s'a legănat şi acest teritoriu nu a devenit maşter acestei iniţiative nici mai târziu.*

Foarte mult pot mulţumi românii din Ardeal religiei reformate şi pe terenul organizaţiei bisericeşti. De atunci au românii episcop, recunoscut pentru ţara întreagă. Mai înainte aşa era şi aci, ca în Muntenia, că fiecare *egumen*, şef de mănăstire era înaintea poporului din jur şi înaintea popilor *vlădică*, va să fică episcop. Vlădici de felul ăsta au fost în Ardeal de regulă trei, dar câteodată şi mai mulţi, d. e. în Vad (jud. Solnoc-Dobâca) în Geoagiul de sus şi la Prislop (în ţara Haţegului). Domnitorul Ioan Sigismund în anul 1560 l-a numit pe preotul Gheorghe din Sf. Gheorghe (jud. Huniadoară) de episcop peste ţara întreagă, succesorul acestuia a fost susnumitul Pavel din Turdaş. Voevodul Mihai pe Iuon, egumenul mănăstirei din Prislop, l-a numit de episcop şi a clădit pe seama lui mănăstire în

cetatea Alba-Iulia, unde azi stă catedrala şi mănăstirea încoronării. Iurisdicţia lui s'a estins asupra Ardealului şi părţilor anexe, în Maramureş avea un vicar. Ştefan Bocskai a împărţit în două eparhia. Mitropolitul din Alba-Iulia a rămas capul bisericei românilor din sudul Ardealului iar îngrijirea spirituală a părţii nordice a dat-o mitropolitului Spiridon din Moldova, va să zică unui ierarh de pe teritor extern. Fără îndoială, că aceasta a făcut-o cóndus numai de scopul de a se îngriji cât mai bine de trebuinţele religioase ale supuşilor săi.

Aşa se vede însă, nu şi-a prea ajuns scopul. Principele Gavriel Bethlen pentru aceasta s'a adresat domnului Moldovei, lui Radu Mihnea VIII., cerând sfat dela el. Radu a trimis pe metropolitul Dosoftei în Ardeal, care a şi fost numit de Gavriel Bethlen metropolit al eparhiei deja unite gr. orientale a Ardealului, cu sediul în Alba-Iulia. Succesorul lui, Ghenadie iar intervenţiei domnitorului român îşi poate mulţumi scaunul său. Când în 1640 iarăşi a devenit vacant scaunul de metropolit al Ardealului, bătrânul Gheorghe Rákóczi a cerut ofertă atât domnului Munteniei, Matei Basarab, precum şi domnului Moldovei Vasilie Lupu şi primind oferta celui din urmă, l-a numit pe Ioreste Ilie metropolit. De sigur pentru aceea, că Ioreste era de origină ardelean, pe când celalt macedonean. Ioreste venind din Moldova acasă, aci a slujit cu mare succes, pentruce nu odată a avut neînţelegere cu domnitorul Rákóczi, care dintre toţi domnitorii Ardealului mai puţin a practicat virtutea ardelenească a toleranţei faţă de religia celorlalţi. E drept că nici n'a fost ardelean de baştină.

Precum vedem deci, nu e ceva ne mai pomenit, că domnitorii români au exercitat o înfluenţă la completarea şcaunului de episcop în Ardeal. Iar' acea este pe cât de natural, pe atât de des, că aceşti episcopi au adus preoţi de acolo, unde chiar găseau, deci foarte des din principatele române.

Natural, când domnitorii Ardealului erau în duşmănie cu vecinii, sau chiar pe picior de război şi când au putut aştepta cu siguranţă că în loc de episcopi şi preoţi vor primi agitatori politici, nu se adreseau lor pentru sfaturi. Aceasta sa întâmplat însă rar. Astfel regula obişnuită era trecerea pro şi contra a preoţilor peste hotare, schimbul lor reciproc şi în contra acestui obiceu numai în cazuri exepţionale se puneau piedeci. **B. É.**

Director răspunzător: dr. E. Jakabffy. — Redactor răspunzător dr. Şt. Sulyok.
Tipărit: Husvéth şi Hoffer, Lugoj.